

Reinbert de Leeuw dirigeert 'Das Lied von der Erde'

AFSCHEID VAN HET LEVEN

Een maand voor zijn overlijden nam **REINBERT DE LEEUW** een laatste cd op met **HET COLLECTIEF**: *Mahlers Das Lied von der Erde*, waarvan de finale toepasselijk *Der Abschied* heet. Thomas Dieltjens, pianist en artistiek organisator van Het Collectief, vertelt over zijn laatste samenwerking met De Leeuw en de 'testamentachtige' compositie van Mahler, waarin alle facetten van het leven nog eens langskomen, om vervolgens afscheid van ze te nemen.

Tekst: MYRTHE MEESTER
Foto: BRUNO BONANSEA

Op 14 februari

overleed Reinbert de Leeuw (1938-2020), Nederlands belangrijkste pleitbezorger van laatromantische, moderne en hedendaagse muziek. Wat maar weinigen weten, is dat de 81-jarige dirigent een maand voor zijn overlijden nog een laatste album opgenomen heeft, *Das Lied von der Erde* van Gustav Mahler, in een door hemzelf geschreven arrangement voor vijftien instrumentalisten, een tenor en een mezzosopraan. Het album verschijnt dit najaar bij het label Alpha. Volgens Thomas Dieltjens, pianist en artistiek verantwoordelijke van het Vlaamse kamermuziekensemble Het Collectief, heeft De Leeuw bewust *Das Lied von der Erde* uitgekozen als muziekstuk om afscheid van het leven mee te nemen. "Hij begon zich meer en meer te vereenzelvigen met de boodschap van *Das Lied von der Erde*. Ook voor Mahler was het een testamentachtig stuk, het finale akkoord waarin alle elementen van het leven die hij belangrijk vond nog eens samenkomen."

In 1907, het jaar waarin Mahler het schreef, had hij zijn vierjarige dochtertje verloren en werd bij hemzelf een hartkwaal vastgesteld waaraan hij vier jaar later zou overlijden. Door drongen van zijn eigen sterfelijkheid creëerde de componist een zesdelige liedcyclus, gebaseerd op eeuwenoude Chinese gedichten over leven, dronkenschap, eenzaamheid en dood. "Je kunt natuurlijk geen afscheid nemen als je niet eerst zegt waarvan", aldus Dieltjens. "Dit muziekstuk is: eerst vijf keer zeggen wat het leven is. En vervolgens, in het laatste deel, daar afscheid van nemen."

BREEKBARE MUZIEK

In zijn arrangement van *Das Lied von der Erde* wilde De Leeuw de lyrische Chinese teksten beter tot hun recht laten komen dan in de bombastische orkestversie van Mahler. "Het lijkt alsof Mahler bijna op een vanzelfsprekende manier een groot orkest gebruikte", vertelt Dieltjens. "Hij was immers dirigent van de Wiener Philharmoniker en de Wiener Staatsoper en beschouwde het orkest als zijn instrument. Toch vraagt hij in *Das Lied von der Erde* ontzettend vaak pianissimo van de zangers, vooral van de mezzosopraan. Met een grote bezetting kun je eigenlijk niet anders dan dat pianissimo de hele tijd tussen haakjes zetten: 'We weten dat het pianissimo moet zijn, maar we willen ook verstaanbaar blijven'. Dus valt de keuze bij uitvoeringen van *Das Lied von der Erde* steevast op zangers met zwaardere stemmen, die tijdens hun opleiding vooral hebben ingezet op volume maken. En dat is jammer, want dit is eigenlijk heel fijnzinnige, breekbare muziek. Reinbert heeft het als zijn opdracht gezien om het orkest zo te reduceren dat de typische orkestklank overeind blijft, maar dat de zangers lyrischer en zachter kunnen zingen, omdat ze niet meer tegen zo'n grote orkestmachine hoeven op te boksen."

STIJGENDE DWANG

De Leeuw en Het Collectief, die al zo'n zeven jaar samen optraden en cd's met laatromantisch repertoire opnamen, voerden het arrangement van *Das Lied von der Erde* in juli 2019 uit tijdens het Festival de Saintes in Midden-Frankrijk. "Het was geen perfect concert of zo", herinnert Dieltjens zich. "Er ging een aantal dingen mis, maar desondanks heerste er een heel bijzondere sfeer. Ik denk dat Reinbert dat heel sterk heeft aangevoeld. Twee maanden later, in september, begon hij met stijgende dwang invloed op mij uit te oefenen om het stuk op korte termijn op cd te zetten. Zelf stelde ik voor om het een jaar later, in september 2020, op te nemen, zodat we het eerst nog een aantal keer konden uitvoeren op concerten. Maar op Reinberts aandringen – 'Nee, het moet echt nú, het moet sneller' – hebben we het toch eind december, begin januari gedaan. Pas achteraf begrepen we waarom hij er zo'n haast mee had."

PERPLEX STAAN

Tijdens de repetities en opnames toonde de dirigent steeds vaker "serieuze tekenen van vermoedheid". "Soms moest hij de repetitie eventjes stilleggen omdat hij buiten adem was. En hij was ook niet meer zo mobiel, dus moesten we altijd bij hem zijn als hij zich wilde verplaatsen van de ene naar de andere plek. Toch waren er evenzovele momenten waarop Reinbert helemaal zichzelf was en door het pure plezier van het musiceren vergat in welke staat hij eigenlijk verkeerde. Dan zag je hem nog glimlachen en grapjes maken." Het was precies dat pure enthousiasme waarvan Dieltjens en de andere leden van Het Collectief zo onder de indruk waren. "Reinbert was iemand die tijdens de eerste repetities, als we allemaal nog aan het knoeien waren, ons toch meteen het hele stuk liet spelen. Daarna legde hij het zaakje neer en zei hij: 'Is dit geen fantastische muziek?' Terwijl wij allemaal gechoqueerd waren over alles wat er verkeerd was gegaan, zat hij gewoon te genieten van fantastische muziek. Hij leerde ons dat dát het eerste is: dat je perplex staat van wat je allemaal mag spelen en dat je enthousiasme voor de muziek geen plaatsmaakt voor triviale zaken, zoals een loopje dat je niet meteen gespeeld krijgt. Hij leerde ons hoofdzaak en bijzaak gescheiden te houden en niet in de val van het professionele te trappen, van: 'Je moet dit en je moet dat'. Nu zeggen we: 'Kijk, wij spelen de prachtigste muziek – en dáár gaat het om!'." «



Uiterst links, bovenste rij: Reinbert de Leeuw; derde van rechts, bovenste rij: Thomas Dieltjens



Das Lied von der Erde - Gustav Mahler
Lucile Richardot, Yves Saelens,
Het Collectief o.l.v. Reinbert de Leeuw,
Alpha, ALPHA633